

Antonio Yuste Segura: el general de la Jonquera

Josep Clara^{a*}

^a Universitat de Girona - Real Academia de la Historia

RESUM

Fill d'un comandant d'infanteria, Antonio Yuste Segura va ser un empordanès de circumstàncies, que va seguir la carrera militar, la mateixa del pare i del germà. Ingressat a l'Acadèmia de Toledo, esdevingué oficial d'infanteria en 1908. Fou africanista i un colpista destacat l'any 1936, i després un general del franquisme, vinculat a l'ocupació de Tànger en 1940, a càrrecs militars a Andalusia i Lleida i també a negocis empresarials. El 1945, durant mig any, va fer-se càrrec del govern militar de Girona, la qual cosa va permetre-li de retornar momentàniament a l'Empordà.

Paraules clau: Història militar, Guerra Civil espanyola, Protectorat de Marroc, franquisme, militars empordanesos.

Antonio Yuste Segura: general of la Jonquera

ABSTRACT

Son of an infantry commander, Antonio Yuste Segura was a native from the Empordà region by circumstances, who followed his father's and brother's military careers. Studying at the Academy of Toledo, he became an infantry officer in 1908. He was an Africanist and a prominent coup plotter in 1936, and then a Francoist general, linked to the occupation of Tangier in 1940, to military positions in Andalusia and Lleida and also to corporate businesses. In 1945, for half a year, he took charge of the military government in Girona, which allowed him to return temporarily to the Empordà.

Keywords: *Military history, Spanish Civil War, Protectorate of Morocco, Francoism, Empordà military personnel.*

* Correspondència: Josep Clara
E-mail: josep.clara@udg.edu

Recepció: 13/01/2022 • Acceptació: 29/06/2022

DOI: 10.34810/20.8010.01.309

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos (AIEE), Figueres, vol. 53 (2022), pàg. 185-192

INTRODUCCIÓ

El fet que, durant el segle XIX i part del XX, unes poblacions de l'Empordà acollissin guarnició militar va fer que hi nasquessin fills dels comandaments de l'exèrcit que hi havien estat destinats. Majoritàriament foren uns empordanesos accidentals, de circumstàncies, de casualitat. Figueres en podria reportar molts exemples i també, encara que a una escala inferior, la Jonquera, però només uns pocs culminaren la carrera als llocs elevats de l'escalafó i assoliren el principat de la milícia.

Un d'aquests empordanesos d'ocasió que assolí el grau de general fou Antonio Yuste Segura, que va venir al món, arran de la frontera, a la Jonquera, el dia 6 de juliol de 1889, i que va ser batejat, a la parròquia de Santa Maria, el dia 21 del mateix mes pel rector Miquel Ginesta. Era fill de Julián Yuste Blázquez, comandant d'infanteria,¹ natural de Pasarón de la Vera, Extremadura, i de Teresa Segura Soriano, de Xàtiva.

Va passar una part de la infància a Figueres, on el seu pare formà part de la guarnició i el seu germà va ser alumne de l'institut de segon ensenyament.

*Antonio Yuste (1889-1971),
un general més africanista
que empordanès.*

1. Nascut l'any 1844, ingressà a l'exèrcit el 1867 i va morir, a Alacant, el 1930 (*El Luchador*, 27 de gener de 1930, p. 2).

DE FIGUERES AL MARROC

Com el progenitor i un germà més gran,² Antonio Yuste va seguir la carrera de les armes. Admès com a alumne a l'Acadèmia d'Infanteria de Toledo l'any 1906,³ aconseguí el nomenament de segon tinent tres anys després. En la mateixa promoció, coincidí amb dos gironins igualment de circumstàncies: Tomás Buiza Martos (Figueres, 1883-Barcelona, 1947) i Antonio Calero Barceló (Girona, 1891-Barcelona, 1939), els quals en les batalles de la Guerra Civil es trobaren en posicions polítiques enfrontades. El segon, un cop acabat formalment el conflicte, va ser afusellat pels franquistes.⁴ Hi havia també un altre personatge que en el futur es va integrar a les terres empordaneses, Federico López Tabar (Burgos, 1889-Figueres, 1988), que va casar-se, el 1921, amb Maria Cusí Jordà (Figueres, 1892-1953) i va presidir la Diputació de Girona (1941-1944) i la societat anònima Hidroeléctrica del Ampurdán.

La carrera militar protagonitzada per Antonio Yuste seguí la tònica del seu temps, guiada normalment per l'antiguitat i els mèrits en terres africanes. El full de serveis⁵ fins a la data de la mort reporta una vida de servei de 64 anys, 9 mesos i 20 dies, distribuïda en els diferents graus de l'exèrcit:

Antiguitat	Grau	Temps de servei
31-08-1906	Alumne d'infanteria	2 anys, 10 mesos, 10 dies
10-07-1909	Segon tinent d'infanteria per promoció	2 anys, 10 mesos, 10 dies
10-07-1911	Primer tinent d'infanteria per antiguitat	4 anys, 4 mesos, 25 dies
05-12-1915	Capità d'infanteria per antiguitat	8 anys, 7 mesos, 26 dies
31-07-1924	Comandant d'infanteria per mèrits de guerra	11 anys, 5 mesos
31-12-1935	Tinent coronel d'infanteria per antiguitat	2 anys, 2 mesos, 18 dies
18-03-1938	Coronel d'infanteria per antiguitat	4 anys, 9 mesos, 19 dies
07-01-1943	General de brigada per decret	3 anys, 11 mesos, 13 dies
20-12-1946	General de divisió per decret	24 anys, 5 mesos, 24 dies

2. Julián Yuste Segura, nat el 1878, va ingressar a l'exèrcit el 1895. Desenvolupà la carrera en l'arma d'artilleria. Es va retirar amb el grau de coronel, a Sevilla, el 1941 (*Boletín Oficial del Estado* [=BOE], 25 de gener de 1941, p. 588).

3. En la relació dels ascendits a segon tinent l'any 1909, hi descobreixo altres catalans: Carlos Muñoz Gui i Manuel Cabañes Boscà i Arturo Tous Bru, de Barcelona (*Diario Oficial del Ministerio de la Guerra*, 11 de juliol de 1909, p. 86-87).

4. Josep M. SOLÉ i SABATÉ, *La repressió franquista a Catalunya, 1938-1953*, Barcelona, Edicions 62, 1985, p. 222-223.

5. Archivo General Militar de Segovia, secció GC2, lligall LL-13.

En la primera etapa d'oficial va estar destinat a Figueres (Regiment de San Quintín núm. 47), Palma (Regiment Palma núm. 61), Inca (Regiment Inca núm. 62) i Alacant (Regiment de la Princesa núm. 4). Foren estades relativament breus, però –a partir de 1922– inicià un nou període relacionat amb el Marroc, on va combatre per defensar els interessos colonials i fer mèrits per pujar a l'escalafó. Tret de moments breus, va estar vinculat a l'ocupació del nord d'Àfrica fins al 1942, és a dir, hi va residir durant més de vint anys. Allí, en 1924, fou ferit de manera greu al pit i en una cama, per la qual cosa va gaudir d'una llicència de dos mesos a Agramunt i Figueres, i hi va desenvolupar responsabilitats importants enmig de les naturals escenes de tensió i de recompensa.

Fou un dels membres de la generació de militars als quals van tocar-li de viure una època de derrotes, descrèdits i insubordinacions, però ell en va sortir beneficiat per als ascensos i les condecoracions castrenses. El terme africanista aplicat als que van fer carrera fora de la península, segons el també militar Mariano Aguilar Olivencia, no s'ha d'entendre en sentit pejoratiu, sinó que es fa servir per qualificar aquells militars que potser no eren molt capaços per a determinades actuacions, però sí *“decididos, hombres de acción, militares hasta las “cachas” y guerreros”*.⁶

FRANQUISTA I GERMANÒFIL

Amb la proclamació de la Segona República l'abril de 1931, Yuste va signar la promesa de fidelitat al nou règim, com prescrivia el decret de 22 d'abril. Però, en el moment clau del mes de juliol de 1936, la promesa va reduir-se a paper moll i, juntament amb el coronel Eduardo Sáenz de Buruaga Polanco (1893-1963) i els tinents coronels Juan Beigbeder Atienza (1888-1957) i Carlos Asensio Cabanillas (1896-1970), el nostre home va convertir-se en un dels caps de l'aixecament facciós al nord d'Àfrica. Ho sintetitza Guillermo Cabanellas, fill del general sollevat a Saragossa:

“Cuando en Tetuán se tiene conocimiento de la iniciación del Alzamiento en Melilla, se adoptan las primeras determinaciones. Las medidas corren a cargo del coronel Sáenz de Buruaga, al frente de los Regulares indígenas. Estas fuerzas actuaban al mando directo del teniente coronel Carlos Asensio. Enterados, pues, de los sucesos ocurridos en Melilla, los jefes comprometidos en Tetuán deciden secundar el movimiento ya iniciado. Eran sus figuras más visibles el coronel Sáenz de Buruaga y los tenientes coroneles Beigbeder, Asensio y Yuste”.⁷

6. Mariano AGUILAR OLIVENCIA, *El Ejército español durante el franquismo. Un juicio desde dentro*, Madrid, Akal, 1999, p. 393.

7. GUILLERMO CABANELLAS, *La guerra de los mil días*, Buenos Aires, Heliasta, 1975, vol. I, p. 379.

Així mateix, Antonio Yuste esdevingué un dels responsables directes de la repressió que tot seguit va escampar-se per Tetuán i el Protectorat espanyol contra els que defensaven la legalitat republicana o eren membres de partits i organitzacions antifeixistes.⁸

No ha de sorprendre, doncs, que per tota aquesta actuació facciosa, ben aviat, per mitjà d'un decret del govern de la República, signat pel ministre Juan Hernández Saravia, el nostre Yuste fos donat de baixa de l'exèrcit lleial.⁹ Però si uns li retiraren la confiança, els sollevats li recompensaren prou bé aquella adhesió.

Durant el temps de combats contra la Segona República, el tinent coronel Antonio Yuste, aviat coronel, va convertir-se en subinspector de les Forces Jalifianes i secretari general de l'Alta Comissaria. Un decret de 21 de setembre de 1939 autoritzà Antonio Yuste perquè pogués lluir condecoracions estrangeres: *"usar sobre el uniforme la Gran Cruz de la Orden de la Menhdania, la insignia de la Orden de la Corona de Italia, de la que ha sido nombrado Gran Oficial, y la Cruz del Mérito de la Orden del Águila Alemana con estrella"*.¹⁰ Les medalles eren, evidentment, reveladores de la ideologia dels qui agraïen els seus serveis.

El juny de 1940, al capdavant de les forces de la Mehala Jalifiana de Tetuán, el coronel Yuste va envair la zona internacional del Protectorat, ocupà Tànger i n'esdevingué governador general. El pla era anunciat pel ministre d'Afers Exteriors Juan Beigbeder a l'ambaixador José Félix de Lequerica, el 13 de juny, amb aquestes paraules: *"Columna que será mandada por el coronel Yuste, seguirá a la ciudad desfilando por ella con música a la cabeza y se acuatelarán en los edificios grupos escolares José Antonio, destacando igualmente patrullas por la población. A la llegada del coronel Yuste visitará administrador en nombre Gobierno y Mendub, acompañado Ministro España, diciéndole en vista circunstancias y en nombre sultán se encarga provisionalmente España de los servicios de seguridad y vigilancia de Tánger"*.¹¹

L'acció fou realitzada sabent que els francesos no reaccionarien, ja que tenien els alemanys a les portes de París. Era, tanmateix, una operació, somiada des de temps reculats pels que reclamaven *"Tánger para España"* i la necessitat de reprendre la

8. Eloy MARTÍN CORRALES, "La represión franquista en Tetuán, capital del Potectorado español en Marruecos (1936-1939)", dins Josep Fontana. *Història i projecte social. Reconeixement a una trajectòria*, Barcelona, Crítica, 2004, vol. 2, p. 1.432-1.444; Vicente MOGA ROMERO, *Al Oriente de África. Masonería, Guerra Civil y represión en Melilla (1894-1936)*, Melilla, Centro Asociado UNED, 2005, vol. II, p. 613 i següents.

9. *Gaceta de Madrid*, 22 d'agost de 1936, p. 1.406.

10. BOE, 28 de setembre de 1939, p. 5.385.

11. *Documentos inéditos para la historia del generalísimo Franco*, tomo II-1, Madrid, Fundación Nacional Francisco Franco, 1992, p. 205-206; Luis SUÁREZ, *España, Franco y la Segunda Guerra Mundial. Desde 1939 hasta 1945*, Madrid, Actas, 1997, p. 198.

idea imperial espanyola, però que no podia ser irreversible, perquè el futur d'aquell domini va dependre de la derrota dels totalitarismes, de manera que les tropes espanyoles, més endavant, hagueren d'evacuar la plaça.¹² El desembarcament de les tropes nord-americanes en 1942 va marcar l'inici d'una nova etapa, de reducció de les forces espanyoles. De retorn a la península, des del gener de 1943 i com a general de brigada, Yuste va manar les forces d'infanteria de les divisions 52 (Osca) i 22 (Algesires).

A GIRONA I LLEIDA

El retorn d'Antonio Yuste a les terres gironines com a príncep de l'exèrcit de la victòria fou una realitat l'octubre de 1945, quan es va fer càrrec, interinament, del govern militar de Girona, com a cap de la Divisió 41. Perquè el general titular, Manuel Coco Rodríguez (Valladolid, 1887-Barcelona, 1977), de la mateixa promoció de Yuste a l'Acadèmia de Toledo, seguia un curs a l'Escola Superior de l'Exèrcit per a l'ascens en la carrera castrense.

Llavors el militar de la Jonquera va tenir l'oportunitat de presumir grau i càrrec, de recordar de prop el temps passat a l'Empordà, de passejar-s'hi i de representar el poder militar enmig de la litúrgia franquista de les desfilades i les commemoracions. L'estada a Girona va ser interrompuda el novembre de 1945, ja que va ser nomenat governador del Camp de Gibraltar.¹³ Però va retornar al cap de poc, ja que va actuar com a autoritat en l'aniversari de l'ocupació de Figueres, el febrer de 1946. En el discurs manifestà que *"es mucho el cariño mío a esta región, ya que yo también nací en el Ampurdán"*, i repetí la retòrica dels que volien amagar la repressió de postguerra amb paraules hipòcrites. Va contribuir alhora a engruixir el tòpic del milió de morts, desmentit pels historiadors i més propi d'una novel·la.¹⁴ La crònica de l'acte és prou eloqüent:

"Tiene palabras magníficas y justas hablando de la campaña patriótica que el excelentísimo señor Gobernador civil¹⁵ está llevando a cabo. Su verbo cálido –dice– es un verdadero paladín de la unidad de España. Esa unidad por la que

12. Sobre aquesta etapa, Enrique ARQUES, *El momento de España en Marruecos*, Madrid, Vicesecretaría de Educación Popular, 1943; Mokhtar EL HARRAS, "Tánger: del estatuto internacional a la movilidad transnacional", dins *Alteridades*, 50 (2015), p. 27-25.

13. *Los Sitios*, 11 de novembre de 1945, p. 1.

14. Tan aviat com l'any 1942, el demògraf Jesús Villar Salinas va atribuir 173.731 baixes a les accions bèl·liques i 72.837 a les malalties i calamitats: *Repercusiones demográficas de la última guerra civil española. Problemas que plantean y soluciones posibles*, Madrid, Suc. de Minuesa de los Ríos, 1942. Posteriorment, Pierre Vilar ha parlat de 560.000 víctimes; Thomas, de 500.000, i Jackson calcula entre 330.000 i 405.000.

15. Luis Mazo Mendo (Navalmoral de la Mata, Càceres, 1902-Barcelona, 1987), fiscal de l'Audiència de Barcelona, que va detenir el càrrec polític entre 1945 i 1956.

*el pueblo se alzó y a la que sabremos defender con uñas y dientes. Habla de la significado de la Liberación que hoy –arguye– tiene un carácter especial porque esta fecha ha venido precedida de un indulto y de una amnistía. Porque nosotros no venimos con hiel en los labios y odio en los corazones, sino con el perdón y la fraternidad. Dice elogiosas palabras para la obra del Caudillo y frases admirables para esa unidad que Franco nos exige y sin la cual España no puede alcanzar la grandeza que su situación geográfica y su historia le reclama. Hay, en su discurso, un emocionante recuerdo a los Caídos, cuyo sacrificio no debe ser estéril. Por eso, yo os digo, figuerenses –continúa– que el indulto no es una muestra del temor ni una consecuencia de las coacciones. No tememos porque no somos un país de África Central o una nación de esclavos. Pero tampoco seremos la ciudad alegre y confiada. Recalca de nuevo la necesidad de esa unidad que Franco proclama y los Caídos nos exigen. Perdonamos todo error –termina–, pero nuestra firmeza será inmovible para defender los ideales por los que han muerto más de un millón de españoles. Termina con los gritos de ¡Viva España! ¡Viva Figueras! ¡Viva el Caudillo!, que son unánimemente contestados por la multitud que llenaba la plaza y aplaudía frenéticamente las palabras del general”.*¹⁶

Justament, el mateix dia que va sortir publicada la crònica anterior, les Nacions Unides votaren en contra el règim de Franco i, pocs dies després, es produïren els afusellaments de Cristino García, heroi de la resistència francesa i dirigent de la guerrilla antifranquista, així com els de nou republicans més a Madrid.¹⁷ L'indult del 9 d'octubre de 1945, al qual feia referència Yuste, no es podia confondre amb una amnistia i era per als delictes de rebel·lió militar –és a dir aplicant la justícia al revés– comesos fins al dia 1 d'abril de 1939; n'eren exceptuats els casos de crueltat, mort, violacions, profanacions, robatoris i altres casos repugnants.¹⁸ El resultat de la Segona Guerra Mundial, desfavorable als feixismes, explica la mesura en un moment de precarietat política i econòmica.

El general Antonio Yuste va estar-se a Girona pocs dies més, ja que el març de 1946 retornà a la destinació anterior. Abans de sortir-ne va poder observar el tancament de la frontera com a reacció de França a les execucions del mes de febrer anterior. El gener de 1947, un cop ascendit a general de divisió, va refer novament el camí cap a Catalunya, ja que va rebre l'encàrrec de posar-se al capdavant de la Divisió

16. “Figueras celebró el séptimo aniversario de su Liberación”, dins *Los Sitios*, 9 de febrer de 1946, p. 1; *Ampurdán*, 13 de febrer de 1946, p. 2.

17. Hartmut HEINE, *La oposición política al franquismo*, Barcelona, Crítica, 1983, p. 461; Secundino SERRANO, *Maquis. Historia de la guerrilla antifranquista*, Madrid, Temas de Hoy, 2001, p. 346.

18. BOE, 20 d'octubre de 1945, p. 2.430.

42 de muntanya,¹⁹ la qual cosa el dugué a Lleida, on es convertí en governador militar de la plaça. Hi romangué durant un període encara d'incerteses i de militarització del territori. Fins al juliol de 1953 dirigí la gran unitat que tenia regiments i destacaments escampats des de la capital de la Terra Ferma fins als Pirineus.²⁰

Per l'edat, va haver de deixar el comandament d'armes i passar a la situació "de destinació d'arma o cos",²¹ purament burocràtica, i quatre anys després ingressà a la reserva.²² Durant un temps va residir a Algesires²³ i, com molts altres companys, se situà a la capital del regne per acabar el cycle vital. Morí, doncs, lluny de la població natal, a l'avinguda de Baviera, de Madrid, el 19 de juny de 1971. Tenia vuitanta-dos anys ben aprofitats.

A les condecoracions obtingudes per la participació en fets al nord d'Àfrica (sis creus al mèrit militar amb distintiu vermell i la Medalla de Sofriments per la Pàtria), hi afegí posteriorment la Gran Creu de l'Orde del Mèrit Militar amb distintiu blanc (1944) i la Gran Creu de la Real i Militar Orde de San Hermenegildo (1945).

Com a complement de la vida militar, el general Antonio Yuste va mantenir connexions amb societats del món econòmic, les quals el dugueren a la presidència del consell d'administració de Danone SA. I, si fem cas de l'esquela mortuòria, també va ser conseller d'Aucona i de Fosforera Hispano Marroquí. El seu nom acostuma a sortir en obres especialitzades sobre la Guerra Civil i el domini espanyol del nord d'Àfrica, però a hores d'ara és completament oblidat i desconegut a l'Empordà. Repetim la idea: va ser un empordanès de circumstàncies, que va créixer i desenvolupar l'activitat principal allunyat dels vincles amb la terra natal.

19. BOE, 10 de gener de 1947, p. 322.

20. *Vigilantes de las cumbres. Historia de las unidades de montaña y de la División Urgel nº 4*, Lleida, Imprenta Leridana, 1995.

21. BOE, 13 de juliol de 1953, p. 4.224.

22. BOE, 6 d'agost de 1957, p. 3.747.

23. Així consta en l'*Escalilla del arma de infantería. 1 de enero de 1964*, Madrid, Ministerio del Ejército. Dirección General del Reclutamiento y Personal, 1964, p. 17.